

Kosta POPOV, Đorđe ANTIC i Dubravka POPOV

Koncesiju za otvaranje prve apoteke u Somboru izdao je Magistrat Slobodnog kraljevskog grada Sombora 1764. g. mr ph. Johanu Ebneru, bečkom apotekaru. Međutim, kako je Ebner tražio velike materijalne ustupke kojima Magistrat nije bio voljan udovoljiti, isti odustaje od otvaranja apoteke (3).

Treba napomenuti da je od 1745. g. postojala Naredba Kraljevskog namesničkog veća kojom se naređuje da svaki veći grad mora imati svoga fizika i apoteku (4).

Prva apoteka u Somboru otvorena je 1776. g., nosila je ime »Kod zlatnog lava«, koncesiju za otvaranje dobio je apotekar iz Osijeka mr ph. Ferdinand Plank (1, 2). Druga apoteka »Kod Svetog Trojstva« otvorena je 1820. g. (5). Koncesiju je izdalo Kraljevsko namesničko veće jednovremeno dvojici apotekara, i to Franciscusu Turneru i Aleksandru Peaku, svakom za otvaranje posebne apoteke (6). Apoteku je otvorio Aleksandar Peak, dok je Franciscus Turner preuzeo 1820. g. apoteku »Kod zlatnog lava« od svoga oca, mr ph. Matije Turnera, njenog dotadašnjeg vlasnika, tako da je ta koncesija propala, a glasila je »ad personam« (7, 10). Ova, da je nazovemo »dvojna koncesija«, prva je koncesija data za otvaranje treće apoteke u Somboru koja će se otvoriti nakon 62 g. i nositi naziv apoteka »Kod anđela« (11).

Do 1843. g. niko nije tražio koncesiju, tada mr ph. Janos Simony podnosi molbu u kojoj traži koncesiju za otvaranje apoteke u Somboru. Koncesije je u to vreme izdavalo Ministarstvo unutrašnjih dela u Budimpešti. U molbi navodi kako je postao somborski građanin, raspolaže građanskom kartom (Bürgerschein). U ono vreme među stanovništvom Sombora postajala je razlika. Stanovnik grada »incola« nije imao beneficija, niti je mogao biti biran u razne vlasti, nije imao pravo glasa itd., jednom rečju nije uživao privilegije koje je imao građanin »civis«. Da bi neko postao građanin, morao je imati kuću u Somboru, a njegova delatnost je morala biti »ukrašena vrlinama poštenja«, zanimanje ili zvanje mu je moralo biti časno, a vladanje primerno (11).

Živeći neko vreme u Somboru, mr ph. Simony se predomislio, pa odustaje od traženja koncesije za otvaranje apoteke, navodeći kao razlog: »... u gradu ne postoje uslovi za egzistenciju treće apoteke...«.

On jednovremeno podnosi molbu Magistratu u kojoj traži da mu se odobri otvaranje radnje mešovitom robom (Greislerei) i izda dozvola za pečenje rakije. On piše: »... da ne bih bio bez zanimanja, i da mi no-

vac ne bi duže uzalud ležao bez kamate, molim da mi se izda dozvola za otvaranje »Greislerei-a« i pecare za rakiju...« (11). Nije nam poznato da li je apotekar otvorio »Greislerei«, ali imamo podatke da apoteku nije otvorio. Zanimljivo je da je u prvoj polovini XIX veka u Somboru bio rentabilniji rad trgovaca od rada fakultetski obrazovanog apotekara i da je neki manji »Greislerei« više profiti donosio od apoteke.

Ako analiziramo sanitetske, higijensko-epidemiološke, komunalne i sve druge prilike u Somboru koji jedno mesto čine gradom, konstatujemo da Slobodni kraljevski grad Sombor koji je još 1717. g. postao varoš nakon sto godina više je ličio na selo, nego na grad. Centar je bio opasan nezasađenim šancem, kao ostatkom starog turskog utvrđenja, u koji su se ulivali okolni jendeci. Ovaj sistem služio je kao kolektor, a ujedno i za bacanje đubreta, širio je smrad na gnjilo i trulež, a bio je stecište pacova, miševa i raznih insekata. Tu se nalazila potencijalna opasnost od epidemija i endemija koje su pritiskale Sombor. Ulice nisu bile niti flasterisane niti kaldrmisane, za vreme kiša blato se gazilo »do kolena«, a za vreme suše »Sombor se nije video od oblaka prašine«. Saobraćaj se odvijao kolima, a kada to nije bilo moguće, tovarnom stokom. Županijska vlast je bila u rukama visokog mađarskog plemstva. Ona je dođuše funkcionisala, Županijska skupština se češće sastajala, ali ona nije imala toliko radni karakter koliko zabavni. Nekog organizovanog javnog života (trgovačkog, industrijskog, kulturnog itd.) nije bilo, prestonička štampa je stizala dvaput nedeljno, a lokalna nije postojala (12, 13). Zdravstvene prilike u gradu bile su loše, međutim, sve siromašnije stanovništvo radije se obraćalo za pomoć vidarima i travarima nego fizičima. Grad nije bio u mogućnosti da građanstvu obezbedi neku solidniju zdravstvenu zaštitu, sem da stanovništvu stavi na raspolaganje nekoliko fizika, hirurga, babica i dva apotekara. Pod ovakvim uslovima razumljivo je da je za apotekara Simony-a bila privlačnija radnja mešovitom robom koja je pored ostalog prodavala hranu i piće, neophodne u svakodnevnom životu građana, od apoteke koja je prodavala lekove samo onim bolesnim stanovnicima koji su ih kupovali, a takvih je u Somboru bilo malo (11, 12, 13).

Ovakvo stanje trajalo je do 1848. g., kada je izbila Mađarska buna. Paljenje i razaranje Srbobrana i Novog Sada i ostalih mesta, masakri stanovnika po celoj Bačkoj paralisali su i inače krležavo ekonomsko i zdravstveno stanje stanovništva, pa i građana Kraljevskog grada Sombora koji je izbegao i masakr i rušenja. Međutim, porazom pobunjeničke armije kod Vilagoša 1849. g. posle pada Bach-ovog germanističkog sistema 1849—1859. g. porazi austrijske vojske u ratu sa Italijom kod Solferina 1859. g., a 1866. u ratu s Pruskom, učinili su kraj apsolutizma, a na pomolu se rađao ustavni parlamentarizam.

I u Somboru prilike su se počele poboljšavati. Grad postaje sedište okružne vlasti, Ugarske komore, Sreskog zvanja, Ugarskog suda, Okružnog suda, Državnog odvetništva, Okružne finansijske uprave, Gruntovnice, Javnog beležništva, u njemu je stacioniran Žandarmerijski puk.

Oko 1860. g. najveći deo Somboraca je siromašan svet, to su malo-posednici ili bezemljaši koji se bave zemljoradnjom, vinogradarstvom, stočarstvom i pčelarstvom, oni obrađuju svoju zemlju, ako je imaju, ili rade kod veleposednika, kojih ima priličan broj. U Somboru počinje da

cveta i trgovina, to su mahom žitarski i marveni trgovci, od kojih neki postaju i veletrgovci. Trgovina se odvija na Trgu Sv. Georgija (Trg oslobođenja), otvaraju se radnje u prizemlju Gradske kuće, sazidane još 1718. g. Taj deo grada formirao se u trgovački centar. Inteligencije je bio priličan broj, nju sačinjavaju mahom niži, srednji i visoki činovnici.

U gradu postoje dve bolnice (nijedna gradska) i dve apoteke. Apoteke snabdevaju bolnice lekovima naizmenično, jedne godine jedna, a druge druga. Imamo podatak da je apoteka »Kod zlatnog lava« ostvarila godišnji promet od obe bolnice u iznosu 165 forinti uz 10% datog rabata. Ova zarada je minimalna (14).

Pod novim uslovima gradski život biva dinamičniji, što ima uticaja i na priraštaj stanovništva i dizanje standarda grada i građana. Ako uporedimo broj stanovnika Sombora s drugim gradovima u 1859. g., imamo ove cifre: Sombor 22.930 stanovnika, Beograd 18.860, Zagreb 14.993, Osijek 17.247, Novi Sad 19.119 itd. (13).

Ovaj razvoj Sombora pokušao je iskoristiti 1861. g. Jovan Ambrozović, umirovljeni gradski senator, koji podnosi molbu Ministarstvu za dodelu koncesije svome sinu za otvaranje apoteke. On u molbi navodi sve povoljne argumente koji govore u prilog otvaranju apoteke, dodajući uz to zasluge svoje porodice i svoje lične, sve u korist Austrijske monarhije i Slobodnog kraljevskog grada Sombora. Ovu molbu Ministarstvo upućuje Magistratu u Sombor radi provere da li postoje realni uslovi za egzistenciju tri apoteke u gradu.

Na ovu molbu »kao osica« reaguje vlasnik apoteke »Kod Sv. Trojstva« mr ph. Josip Alföldi smatrajući se ugroženim i piše:

»...bez obzira da li će se ostvariti pravo na otvaranje treće apoteke ili ne, na osnovu svoga prava osećam se pozvanim da dam svoje mišljenje, zato najpouzdanije molim Gradski senat da mi se stavi na uvid molba g. Ambrozovića, pre nego se od strane Magistrata uzme u pretres, odnosno pre nego se otvori diskusija po tom predmetu« (15). Posle toga oba vlasnika apoteke mr ph. Josip Alföldi vlasnik apoteke »Kod Sv. Trojstva« i mr ph. Emil Galle vlasnik apoteke »Kod zlatnog lava« traže da im Gradski senat izda uverenje da su sve poslove u svom pozivu na opšte zadovoljstvo najsvesnije obavljali i zadovoljavali sve potrebe grada, obećavajući da će se i dalje truditi da zadrže svoj dobar glas (16). U trećem dokumentu upućenom Magistratu oni, tačku po tačku, pobijaju navode koje je u molbi izneo senator Ambrozović. Oni navode sledeće (citiram): »1) Cenimo i poštuujemo roditeljsku brigu prema svojoj deci, ali ipak ne možemo da prihvatimo tvrdnju g. Ambrozovića da je po celoj Državi tražio i pokušao da sinu kupi apoteku i da je nigde nije mogao pronaći, jer znamo da je nekoliko apoteke bilo na prodaju. Da bi slučaj bio jasniji, g. Alföldi je voljan svoju apoteku prodati g. Ambrozoviću, ako postoji iskrena namera da je kupi, međutim, izjavljujemo kako imamo utisak da g. Ambrozović nikad nije ni imao nameru da svome sinu kupi apoteku. 2) Uvereni smo da u gradu sem molio niko nije ubeđen u potrebu otvaranja još jedne apoteke. 3) Po šematizmu Kaločke biskupije iz 1862. g. Sombor ima 23.015 duša, a ovaj broj nije dovoljan za otvaranje još jedne apoteke, jer po Naredbi Kraljevskog namesničkog veća u gradovima na 8.000 duša dolazi 1 apoteka. Svi Somborci znaju da u gradu ne živi više od 12.000 duša, dok ostali žive po okolnim salašima, i ni jedan od njih ne dolazi u Sombor da bi kupio lek, a oni koji uzimaju lekove kupuju ih iz najbližih seoskih apoteke. Ovu našu izjavu potvrdiće svaki somborski lekar. 4) Nismo saglasni sa tvrdnjom da u Somboru cveta trgovina. Primera radi navodimo Crvenku koja otkupi i proda više robe od Sombora. 5) Lekarke i apotekarske usluge jedva ako od celokupnog življa Sombora koristi 3.000 stanovnika. Za sav promet lekova u Somboru bila bi dovoljna jedna apoteka, a ne tri. 6) Od obe bolnice u gradu apoteke su imale u 1860. g. ukupan promet od 165 forinti, sa 10% marže (popusta), što je minimalna zarada. 7) Tvrdnja g. Ambrozovića da u gradu postoje dva pijačna dana nedeljno i da to uvećava prihod apote-

ka samo je »mrtvo slovo na papiru«, jer postoji samo jedan pijačni dan, i to u petak. 8) Molilac se poziva na veliku praksu okuliste, međunarodnog glasa, dr Josifa Roita, koji sam pobija tu tvrdnju. 9) G. Ambrozović se poziva na vrlo bogatu praksu petorice slavnihi somborskih lekara, međutim, mi tvrdimo da su samo četvorica vredni svakog priznanja, a peti je nemoćan, u dubokoj starosti, a to njegovo stanje sve objašnjava. 10) Molilac iznosi veliku hiruršku praksu hirurga, međutim, iznosimo da bi ti hirurzi umrli od gladi da nemaju svoj privatni imetak, toliko im je slaba privatna praksa. 11) Županijski fizik dr Petar Stojković, koji u Somboru obavlja privatnu praksu već 25 godina, pismeno je dao izjavu da nema niti potrebe, niti postoji realna podloga za otvaranje još jedne apoteke. Isto mišljenje zastupaju i somborski fizici dr Matija Slavi i dr Moris Špicer. 12) Od toga što je Sombor sedište Županije do danas somborski apotekari nisu imali nikakvu korist, što se iz dosad iznetoga jasno može zaključiti. 13) G. Ambrozovića izgleda najviše interesuje Rešenje iz 1820. g., izdato pre 42 godine od Kraljevskog namesničkog veća, kojim je data koncesija mr ph. Franciscusu Turneru, koje glasi »ad personam« i ne može se na drugog prenositi, a koja tada nije iskorišćena (6, 8, 11). Ako bi se to pravo i moglo u današnje vreme koristiti, ono bi pripadalo mr ph. Emilu Galle-u, jer je on sa apotekom od g. Turnera kupio i sva prava vezana za apoteku »Kod zlatnog lava«, uključujući i koncesiju iz 1820. g. 14) Čudno je i neukusno da molilac mesto zasluga svoga sina, za koga traži koncesiju, iznosi zasluge svojih predaka i svoje lične.

Ako s pravnog gledišta cenimo prava apotekara, ona su zakonom zaštićena slično kao i prava jednog grada. Pitamo se kako bi Magistrat koji drži monopol prodaje soli reagovao kada bi neko na njegovoj teritoriji pokušao izdejtstvovati otvaranje druge prodavnice soli. Ovo je upoređenje gledano samo s materijalne strane, međutim, apotekar ima i moralne obaveze, a ne samo trgovačke, on mora da postupa i prema svojoj savesti, kao čuvar zdravlja naroda, koji prema građanima ima moralne obaveze. Na te apotekarske kvalitete nadležni moraju računati.

Prema gore iznetim dokazima molimo Gradski senat i Gradsko predstavništvo da se molilac u svojim zahtevima odbije. Ukoliko učini prigovor Kraljevskom namesničkom veću, molimo da se uz mišljenje Magistrata priključe i naši dokumenti sa iznetim argumentima...« (11).

Primivši molbu Ambrozovića, Magistrat je 28. juna 1862. g. prosledio gradskom fiziku Sombora dr Matiji Slaviju na ocenu da li je otvaranje još jedne apoteke svrsishodno. Dr Matija Slavi po tom pitanju daje sledeće mišljenje (citiram):

»... Ukoliko u gradu postoji više apoteka, pitanje otvaranja nove apoteke zavisi od sledećih faktora: u prvom redu od broja stanovnika, zatim vrste njihovog zanimanja, kupovne moći, zdravstvenog stanja, dalje, od bogatstva bliže i dalje okoline grada, razvijenosti industrije, brojnosti zanatlija, visine stočnog fonda u varoši i okolini, broja održanihi godišnjih vašara i pijačnih dana, dalje, od broja bolnica, brojčane angažovanosti fizika, hirurga i ostalog sanitetskog osoblja. Kada se sve to sabere, dobija se osnovna baza, po kojoj se zaključuje da li postoji ili ne postoji potreba za otvaranje nove apoteke u gradu.

U našem slučaju prema šematizmu Kaločke biskupije iz 1862. g. u Somboru živi 23.015 duša, i to 11.442 pravoslavnihi, 11.218 rimokatolika, 109 unijata, 17 luterana, 21 kalvin i 208 Jevreja. Većina stanovništva živi u okolnim salašima, a manji broj u gradu. Kao i u ostalim gradovima, tako i u Somboru ima dosta imućnihi trgovaca, zanatlija, činovnika, zemljoradnika i velikih zemljoposednika, ali u odnosu na njih sirotinja je zastupljena u najvećem broju. Stepem obrazovanja i kulture stanovništva je različit. Imućniji stalež, uključujući činovništvo, zanatlije, veleposednike i trgovce kupuju lekove, dok sirotinja i zemljoradnici to čine samo izu zetno, u vrlo hitnim slučajevima. U poslednje vreme traženje lekarskih i apotekarskih usluga naglo opada, to je evidentno naročito za poslednje 4 g. tako da od 9 somborskih lekara jedva trojica imaju povremeno nešto pacijenata.

Iz knjige umrlih iz 1861. g. konstatujemo da je od 100 umrlih samo njih 15 kupilo lek u apoteci, to preneseno na gradsko stanovništvo pokazuje da samo 3.450 stanovnika ide lekaru i u somborsku apoteku. Postoje apoteke u Apatinu, Bezdanu, Stanišiću i Sivcu koje takođe koriste građani Sombora, i to oni koji žive po salašima bliže tim mestima.

U Somboru se održavaju 5 godišnja vašara i 2 pijace nedeljno, ali od njih somborski apotekari nemaju velike koristi. Stočni fond takođe ne donosi neku korist, jer i tu važi pravilo: Kada pojedinci ne brinu o svom zdravlju i zdravlju svoje familije, još manje brinu o zdravlju svoje stoke.

Sombor i okolina nemaju fabrika, međutim, postoje tri bolnice. Vojnoj bolnici je zabranjeno snabdevanje u privatnim apotekama, izuzetak je kupovina pijavica, međutim, promet iz ostale dve bolnice kreće se godišnje od 600 do 800 forinti.

Prema postojećoj Odredbi otvaranje treće apoteke u Somboru bilo bi samo tada svrsishodno ako ne bi ugrozilo opstanak jedne od dve apoteke, međutim, jedna od njih ne bi mogla egzistirati. Kako dve apoteke posluju, vidi se iz toga što ni jedna nije u mogućnosti da plaća provizora, već se zadovoljavaju sa ispomocu praktikanta.

Na osnovu izložene situacije mišljenja sam da ukoliko bi se otvorila još jedna apoteka jedna bi morala propasti, zato otvaranje treće apoteke ne dolazi u obzir, jer bi ona bila suvišna, nepotrebna i štetna. Potpis...« (17).

Ne raspolažemo daljom dokumentacijom, ali iz niza drugih dokumenata konstatujemo da je molilac odbijen i da je borba za dobijanje koncesije mirovala sve do 1877. g. da bi se kasnije nastavila.

Za privredu Sombora važnu ulogu odigrala je »Nagodba« 1867. g. kada su se Austrija i Ugarska sporazumele o stvaranju Austro-Ugarske Monarhije koja je donela ekonomski uspon celoj zemlji uključujući bačko-bodrošku županiju, pa i grad Sombor. Dve godine kasnije, 1869. g., Sombor dobija prvu železnicu, time se podiže promet robe i putnika. Godine 1870. počelo je flasterisanje i kaldrmisanje somborskih ulica, što je imalo za posledicu povećan gradski saobraćaj, promet robe, cvetanje trgovine, s jedne strane, a regulisanje ulica i ulepšavanje grada, s druge. Iste godine dobrim delom regulišu se i komunalije.

Godinu dana kasnije, 1871. g., osnovano je u Somboru »Bačko poljoprivredno udruženje« koje utiče na rentabilnije obrađivanje zemljišta, a sekundarno na veću zaradu i dizanje ekonomskog standarda. Iste godine se uvodi električno osvetljenje; dotada je Sombor osvetljavalo 290 fenjera na petrolej.

Ovaj ekonomski uspon i stabilizaciju Sombora želeo je iskoristiti za otvaranje nove apoteke mr ph. Aleksandar Nagy, apotekar iz Baje, pa podnosi Ministarstvu unutrašnjih dela molbu za dobijanje koncesije. Ministarstvo na osnovu Zakona iz 1867. g. po paragrafu 160, članu 14, šalje molbu Gradskom predstavništvu u Sombor na procenu: »da li bi otvaranje nove apoteke ugrozilo egzistenciju već dve postojeće«. Magistrat Sombora šalje molbu na procenu i mišljenje gradskom fiziku dr Đorđu Maksimoviću. Dr Maksimović sa žaljenjem konstatuje da Somborci retko traže lekarsku pomoć, a još ređe se obraćaju apotekaru, već više koriste travare i bajalice, on to objašnjava više primitivizmom i nedostatkom zdravstvene kulture, a ne siromaštvom, kako je to dotada iznošeno. Napominje da su mnogi lekari napuštali Sombor ne mogavši se afirmisati lekarskom praksom. Lekari su svoje ordinacije otvarali po zabitim ulicama, da ne bi upadalo u oči ko ide lekaru, jer ženske osobe, naročito devojke, ako su posećivale lekara nisu se mogle udati, bez obzira na to od kakve su bolesti bolovale.

U Somboru je 1877. g. bilo 9 lekara, od kojih su 5 činovnici, a 4 se bave privatnom praksom, od njih 2 imaju imanje od kojeg žive, a dvojica koji žive od prakse ne žive, već životare.

Stočni fond, iako je velik, ne donosi korist apotekama zato što Somborci ne leče svoju stoku. Somborske bolnice donose apotekama minimalni profit 333 forinte 60 krajc (28). Dr Maksimović završava da prilike ne govore u prilog otvaranju još jedne apoteke u Somboru (19).

Zdravstveni odbor je takođe dao mišljenje da je otvaranje još jedne apoteke suvišno (21). Gradski senat marta 1878. g. donosi odluku da bi otvaranje nove apoteke ugrozilo egzistenciju već dve postojeće, te da se molba Nagy-a odbije. Rešenjem Ministarstva br. 11583 od 1879. g. molba mr ph. Nagy-a za dodelu koncesije je odbijena.

Godine 1880. u Somboru se otvara prva Gradska bolnica, smeštena na Apatinskom putu. Godine 1882. ukida se esnafski sistem koji je zamenjen društvenim, osnivaju se zanatska udruženja i zanatske komore, stvara se i Lekarska komora. Godine 1883. grad se povezuje s tri kamena puta sa Apatinom, Bezdanom i Krnjajom, osim toga još dva državna kamena puta prolaze kroz njega. U to vreme Bačko poljoprivredno društvo uvodi gajenje industrijskog bilja koje donosi daleko veći profit. U to vreme se na pijaci sakuplja 300 do 400 kola, cveta trgovina, kao i privreda i poljoprivreda. Sombor postaje bogata varoš, on je zbilja centar Bačke, ne samo administrativni kao sedište županije, već i kao kulturni, trgovački i privredni centar.

Ovu situaciju koristi mr ph. Karlo Sauerborn, te 1880. g. podnosi molbu Ministarstvu zdravlja i soc. politike za dodelu koncesije za otvaranje apoteke. Njegovi argumenti izneti u molbi su komparativne prirode u odnosu Sombora, s jedne strane, i Baje i Novog Sada, s druge. Baja i Novi Sad u to vreme imaju po 3 apoteke, a Sombor samo dve. Ti argumenti su: da je stanovništvo Sombora imućnije, da Sombor ima više inteligencije, da je sedište županije, Kraljevskog službenog stola, Sreškog suda, Finansijske uprave itd., da je promet u apotekama velik i otvaranje nove apoteke ne ugrožava egzistenciju dve postojeće. Na kraju tvrdi da bi otvaranje još jedne apoteke popunilo prazninu koja se ispoljava u somborskom sanitetu.

Ovu molbu Ministarstvo pod br. 5851 od 1880. g. prosleđuje Gradskom predstavništvu, a Predstavništvo je predaje v. d. gradskog fizika dr Morisu Špiceru koji se argumentovano izjašnjava protiv otvaranja još jedne apoteke. Mišljenje gradskog fizika pročitano je 10. maja 1880. g. na sednici Zdravstvenog odbora (25). Odbornik dr Nikola Tot prvi uzima reč i smatra da ne bi trebalo dezavuisati prošlogodišnju negativnu odluku, jer se prilike u gradu za godinu dana nisu umnogome izmenule (26). Drugi je uzeo reč Lerinc Falcione, član Zdravstvenog odbora, koji nasuprot Nikoli Totu tvrdi da Sombor može podneti još jednu apoteku (27). Posle njega uzima reč novi gradski fizik dr Sima Pavlović koji podržava prošlogodišnju odluku Zdravstvenog odbora i izjašnjava se protiv otvaranja apoteke. Predsednik Zdravstvenog odbora županijski fizik dr Petar Stojković stavlja predloge na glasanje, nakon kojeg se konstatuje da je Odbor odbio davanje koncesije za otvaranje još jedne apoteke. Takvo mišljenje dostavljeno je Gradskom predstavništvu (28). Gradsko predstavništvo nije prihvatilo mišljenje Zdravstvenog odbora, poništava ga i šalje natrag na ponovno razmatranje. Odbor ga stavlja ponovo na diskusiju. Na sednici od 3. XI 1880. g. (29) prvi uzima reč Nikola Grujić, član Zdravstvenog odbora, i izjašnjava se istim argumentima kao i ranije u

prilog otvaranju još jedne apoteke. Zatim gradonačelnik Sombora Bene Csihas pobija tačku po tačku ranije mišljenje Zdravstvenog odbora i izjašnjava se za davanje koncesije mr ph. Karlu Sauerbornu. Treći uzima reč Jozef Bartl, član Zdravstvenog odbora i izjašnjava se za davanje koncesije, naglašavajući da se radi »o sinu ovoga grada«, pa ako mu se ne izađe u susret, na ponovnoj kandidaturi koncesiju može dobiti neki stranac. U daljoj diskusiji dr Karlo Ambrozović, pravnik, izjašnjava se protiv dodele koncesije, iznoseći da bi otvaranje nove apoteke ugrozilo egzistenciju dve već postojeće apoteke. Veliki župan Bela Sándor stavlja predmet na glasanje. Ovoga puta većina se izjašnjava za davanje koncesije, s tim da grad zadrži za sebe pravo određivanja lokacije. Posle ovoga Gradsko predstavništvo dostavlja kompletan predmet ministru u Budimpeštu s predlogom da se izda koncesija za otvaranje apoteke, ali zadržava pravo određivanja lokacije (28). Međutim, i pored jasne odluke Gradskog predstavništva, ministar nije smatrao da ima dovoljno argumentata da bi dodelio koncesiju, već od Gradskog predstavništva Sombora zahteva da mu dostave: »čistu petogodišnju zaradu obe somborske apoteke za poslednjih 5 godina« (29, 30, 31). Ovu neodlučnost ministra pokušavaju iskoristiti oba vlasnika postojećih apoteka, pokušavajući da spreče izdavanje koncesije. Oni upućuju »priziv« ministru, u kojem pišu: »da se u toku od godine dana prilike u Somboru nisu mogle toliko izmeniti da bi bile realna podloga za izdavanje koncesije...«, mole ministra da odgodi izdavanje koncesije za povoljnije vreme. U istom aktu ističu da je ministar samo godinu dana ranije pod br. 1583 24. aprila 1879. g. na osnovu poznatih faktora koji se do danas nisu promenili odbio molbu za dodelu koncesije mr ph. Andraša Nagy-a (32).

Gradsko predstavništvo dostavlja ministru traženu dokumentaciju, tvrdeći da svoj raniji stav potkrepljuje i time što su se ekonomske prilike u gradu u tom razdoblju znatno popravile, da je prodaja lekova u apotekama naglo porasla, a da i dalje raste, i da svi uslovi govore u prilog otvaranju još jedne apoteke. Završavajući, Gradsko predstavništvo traži odobrenje za otvaranje treće apoteke, jer takav stav ide u prilog građanima Sombora.

Dok je molba Sauerborna bila u toku rešavanja, mr ph. Miklos Csik iz Budimpešte takođe podnosi molbu Ministarstvu za dodelu koncesije, kako bi u Somboru otvorio svoju apoteku. Ova molba, iz nama nepoznatih razloga, nije uzeta u postupak (33).

Svojim dopisom od maja 1882. g. pod br. 10.132 Ministarstvo obaveštava Gradsko predstavništvo da je izdalo koncesiju za otvaranje apoteke u Somboru mr ph. Karlu Sauerbornu i traži da se ovaj upozori na Naredbu br. 45.651 od 1879. g., prema kojoj je dužan u roku od godinu dana apoteku prostorno urediti, snabdeti je zakonom propisanim lekovima i staviti je građanstvu na raspolaganje; ukoliko to ne učini, koncesija se automatski gasi (34). Primivši ovaj dokument, Gradsko predstavništvo naređuje gradskom kapetanu da odredi lokaciju za otvaranje apoteke, što ovaj čini, i to na uglu Venca Jelisavete i Školske ulice (34). Na ovu odluku gradski fizik dr Sima Pavlović obaveštava Magistrat kako smatra da je odluka gradskog kapetana na mestu, jer je apoteka pristupačna građanstvu iz Gornje varoši i onima iz predgrađa Selenča, a ne ugrožava promet dve postojeće apoteke (35).

Apoteka je otvorena 1882. g. i nosila je naziv »Kod anđela«. Tako se okončao period od 62 g. od prve izdane koncesije za otvaranje te apoteke u Somboru od strane Kraljevskog namesničkog veća 1820. g. do otvaranja apoteke 1882. g. Taj dugi period ispunjen je neobičnostima, obilovao je masom sednica, diskusija, prepirkama, obimnom prepiskom na raznm nivoima, od Zdravstvenog odbora, Magistrata, Ministarstva do Kraljevskog namesničkog veća, uz »garnirung« prepiske apotekara vlasnika postojećih apoteka i građana Sombora — njihovih prijatelja koji su se izjašnjavali protiv. U tom jalovom poslu učestvovala su dve do tri generacije Somboraca. Ovo je »druga strana medalje« po kojoj je ova apoteka čuvena.

Postoji još jedan faktor po čemu je »Apoteka kod anđela« čuvena. Ona je po promeni vlasnika takođe rekorder, pa ćemo se i na tome pitanju zadržati.

Mr ph. Karlo Sauerborn je apoteku vodio 5 godina, pa ju je prodao 1887. g. mr ph. Ede Ronay-u (36). Način prodaje apoteke bio je zakonjen na ovaj način: Oba apotekara načinila su kupoprodajni ugovor i dostavili ga Ministarstvu u Budimpeštu; kada je Ministarstvo taj ugovor odobrilo i overilo, tek tada je apoteka mogla promenuti vlasnika. U konkretnom slučaju ugovor je odobren od strane Ministarstva iste godine (37). Nakon tri godine mr ph. Ede Ronay, 1890. g., prodao je apoteku mr ph. Lajošu Hagemanu (38). Mr ph. Lajoš Hageman je vodio apoteku 10 g., zatim ju je 1900. g. prodao mr ph. Josifu Temesvariju koji ju je vodio 6 g. Mr ph. Josif Temesvari ju je 1906. g. prodao mr ph. Dušanu Ilinu (39) koji je nakon dve godine, 1908. g., prodao mr ph. Sanku Vujiću. Ovaj je najduže bio vlasnik apoteke, sve do 1949. g., kada je prešla u državne ruke pod imenom »Treća narodna apoteka« (39). Apoteka se ugasila 1963. g., a u njene prostorije uselila se biletarnica i čekaonica »Severtransa«.

Literatura i izvori

1. Đorđe Antić: Zbornik radova IV sastanka NDZIZK Vojvodine, Sombor, 21 — 22. april 1972. g., str. 77—94; — 2. Fond Magistrata Sombor, Protocol sesionalis, anni 1866. g.; — 3. F. M. S., Acta Anni br. 105, 1764. g.; — 4. Magyar művészet Története, Tom IV, str. 401; — 5. Ibidem, Tom IV, str. 399; — 6. F. M. S., Acta Anni, br. 701, 1819. g.; — 7. Ibidem, br. 808, 1819. g.; — 8. Ibidem, br. 267, 1820. g.; — 9. Ibidem, br. 358, 1820. g.; — 10. Đorđe Antić: Zbornik radova V naučnog sastanka NDZIZK Vojvodine, Novi Sad, maja 1973, str. 235—243; — 11. F. M. S. Acta Politica, br. 2044, 1862. g.; — 12. Ibidem, br. 1598, 1843. g.; — 13. Gabor Groschmidt: Bács-Bodrogh megyei élet, 1848. év előtt Bácsmegyei Történeti Társulot Évkönyve. str. 51, Budapest, 1891. g.; — 14. F. M. S., Acta Politica, br. 2973, 1860. g.; — 15. Ibidem, br. 2044, 1862. g.; — 16. Ibidem, br. 1601, 1862. g.; — 17. Ibidem, br. 1872, 1862. g.; — 18. Ibidem, br. 1985, 1862. g.; — 19. Ibidem, br. 1526, 1878. g.; — 20. Ibidem, br. 9183, 1878. g.; — 21. F. M. S., Protocol sesionalis, 2. maj, anni 1877; — 22. Ibidem, 2. mart anni 1878; — 23. F. M. S., Acta Politica, br. 3587, 1879. g.; — 24. Ibidem, br. 5851, 1880. g.; — 25. F. M. S., Protocol sesionalis, od 10. maja, anno 1880.; — 26. F. M. S., Acta Politica, br. 3462, 1880. g.; — 27. Ibidem, br. 6449, 1880. g.; — 28. Ibidem, br. 6459, 1880. g.; — 29. Fond Magistrata Sombor (FMS), Protocol Sesionalis od 3. novembra, anno 1880; — 30. F. M. S., Acta Politica, br. 7186, 1881. g.; — 31. Ibidem, br. 3376, 1871. g.; — 32. Ibidem, br. 588, 1881. g.; — 33. Ibidem, br. 1623, 1882. g.; — 34. Ibidem, br. 4786, 1882. g.; — 35. Ibidem, br. 5376, 1882. g.; — 36. Ibidem, br. 9454, 1887. g.; — 37. Ibidem, br. 10051, 1887. g.; — 38. Ibidem, br. 18659, 1890. g.; — 39. Mr ph. Đorđe Antić: Zapis i sećanja.

SIXTYTWO YEARS FROM THE CONCESSION TO THE OPENING OF THE PHARMACY »KOD ANĐJELA« IN SOMBOR (1820—1882)

Kosta POPOV, Dubravka POPOV and Djordje ANTIC

The concession for the opening of the first pharmacy in Sombor was granted to Mr. ph. Jovan Ebner, pharmacist from Vienna, by the Magistrate of the Free Royal City in 1764. Ebner demanded substantial benefits from the Magistrate, but these were not accorded to. That explains why the pharmacy was not opened then. It was opened twelve years later, 1775, and was known as pharmacy »Kod Zlatnog Lava«. The concession was then granted to Mr. ph. Ferdinand Plank from Osijek. The concession of the opening of the second pharmacy was granted by the Royal Regent's Council in 1820. It was a double concession, as it was given to two pharmacists. Mr. ph. Alexander Peak had concession and used it to open his pharmacy »Kod Trojstva«, while Mr. ph. Franciscus Turner allowed his concession to expire. In 1820, he took over the pharmacy »Kod Zlatnog Lava«, the owner of which was Mr. ph. Matija Turner, his father. This concession was used for the opening of the third pharmacy, sixtytwo years later, named »Kod Andjela«.

In 1843, Mr. ph. Jovan Simony submitted an application for getting concession, but, after spending several years in Sombor, decided to give it up and asked the Magistrate to grant him permission to open a shop for general merchandise.

In 1862 retired senator Jovan Ambrozović submitted an application and asked the concession for his son, but after a long litigation his application was refused. The same had happened to Mr. ph. Alexander Nagy.

In 1880 an application was submitted by Mr. ph. Karlo Sauerborn, which, in 1882, received concession to open the pharmacy »Kod Andjela«, at the corner of Venca Jelisivete and Školske.

The article describes various details in the sixtytwo year old struggle for getting concessions for the opening of the pharmacy »Kod Andjela« and its various owners.